

УДК 621:658.5.001.76

Т. Б. Городецька, О. Г. Бровкова*Одеський національний політехнічний університет***ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ**

Досліджено проблеми підвищення ефективності інноваційної діяльності на машинобудівних підприємствах; уточнено трактування економічного поняття "інноваційний потенціал" стосовно до нових умов господарювання; запропоновано систему показників оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу; виявлено переваги й недоліки організації управління інноваційною діяльністю на підприємствах машинобудування; запропоновано шляхи підвищення ефективності управління інноваційною діяльністю на підприємствах машинобудування.

Ключові слова: інноваційний потенціал, результативність, промислове підприємство, інвестиції, компоненти інноваційного потенціалу.

*Рис. 4. Табл. 5. Літ. 11.***Т. Б. Городецкая, Е. Г. Бровкова****ІННОВАЦІОННИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОМИШЛЕННИХ ПІДПРИЯТІЙ І НАПРАВЛЕННЯ ПОВЫШЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЕГО ІСПОЛЬЗОВАНИЯ**

Исследовано проблемы повышения эффективности инновационной деятельности на машиностроительных предприятиях; уточнена трактовка экономического понятия "инновационный потенциал" относительно новых условий ведения хозяйства; предложена система показателей оценки эффективности использования инновационного потенциала; обнаружены преимущества и недостатки организации управления инновационной деятельностью на предприятиях машиностроения; предложены пути повышения эффективности управления инновационной деятельностью на предприятиях машиностроения.

Ключевые слова: инновационный потенциал, результативность, промышленное предприятие, инвестиции, компоненты инновационного потенциала.

T. B. Gorodeckaya, E. G. Brovkova**INNOVATIVE POTENTIAL of INDUSTRIAL ENTERPRISES And DIRECTION of INCREASE EFFECTIVENESS of HIS USE**

Investigational problems of increase of efficiency of innovative activity on machine-building enterprises; interpretation of economic concept "innovative potential" is specified in relation to the new terms of manage; the system of indexes of estimation of efficiency of the use of innovative potential is offered; found out advantages and lacks of organization of management innovative activity on the enterprises of engineer; the ways of increase of efficiency of management innovative activity are offered on the enterprises of engineer.

Keywords: innovative potential, effectiveness, industrial enterprise, investments, components of innovative potential.

Вступ. В умовах сьогодення основними тенденціями розвитку ринку є глобалізація, концентрація капіталу, посилення конкурентної боротьби, зростання інформаційних впливів на всіх суб'єктів ринку, що вимагає від промислових підприємств приділення пильної уваги ефективному використанню інноваційного потенціалу, який здатний забезпечити суб'єктам господарювання провідні ринкові позиції. Оскільки промислові підприємства в більшості випадків неспроможні здійснювати суттєвий вплив на зовнішнє середовище з метою його зміни відповідно до власних інтересів, вони повинні більше уваги приділити адаптації до швидкозмінних умов господарювання, тобто використанню інноваційного потенціалу відповідно до очікувань ринку та власних виробничих можливостей. Тобто підприємства повинні забезпечувати ефективне використання інноваційного потенціалу як у внутрішньому середовищі щодо виробництва продукції та використання з цією метою всіх економічних ресурсів, задіяних як у бізнес-процесах, так і в зовнішньому оточенні щодо її реалізації та формування дієвих взаємовідносин з суб'єктами ринку, від яких залежать життєдіяльність та розвиток підприємств, тобто зі споживачами, постачальниками, державними регулювальними інституціями. У цьому сенсі нагальною проблемою є визначення ефективності використання інноваційного потенціалу на основі вимірювання його результатів щодо внутрішнього й зовнішнього середовищ підприємств, що й зумовлює актуальність тематичної спрямованості статті.

Матеріали та методика експерименту. Дослідженню питань, пов'язаних із визначенням, управлінням, використанням інноваційного потенціалу, приділяли увагу такі вчені, як С. М. Ілляшенко [1], Саблуком П.Т, Топіхой І.Н., Наумовим О.Б., Ніколюк О.В., Гришовой І.Ю., В.М. Гейцем [3], Федуловою Л.І. [4], Маліком М.Я., Галицьким О.М., Крюковою І.О, Борщ Л. М [8], Н.

Чухрай [9] та інші. У їхніх працях подано аналіз та пропозиції з визначення потенціалу, його складових, методів управління, наголошено на необхідності аналізу й визначення потенціалу з позицій як ресурсної парадигми, так і парадигми динамічних компетенцій. Разом з тим, потребують додаткового розгляду питання сучасного стану та перспективи інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Результати досліджень. В умовах сучасної вітчизняної економіки розгляд питань підвищення результативності роботи промислових підприємств необхідно починати з аналізу наочного стану основних та оборотних засобів, науково-технологічного заділу, рівня кваліфікації виконавців тощо. Показники такого аналізу втілюються в поняття інноваційного потенціалу, який є узагальнюючим та відображає змогу підприємства до розробки та виробництва нової продукції.

Поняття потенціалу тісно пов'язане зі структурою цілей підприємства і визначається як сукупність його можливостей. У Великому економічному словнику знаходимо: потенціал (економічний) – сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання.

Під інноваційним потенціалом Н. Чухрай розуміє «...інтегровану сукупність всіх наявних матеріальних і нематеріальних активів, які використовуються для здійснення інноваційної діяльності підприємства» [9]. За умов трансформаційної економіки до інноваційного потенціалу можуть бути віднесені всі складові, які забезпечують досягнення конкурентних переваг підприємства шляхом дослідження, проектування, виробництва та запровадження інновацій. Поряд з виробничим, фінансовим, маркетинговим, трудовим, управлінським і комунікаційним потенціалами [9] інноваційний потенціал відіграє істотну роль у інноваційному розвитку суб'єктів господарювання, на чому наголошують практики. В. Ландик зазначає: «...Слід констатувати, що управління інноваційним потенціалом – одне з основних завдань, тому як ефективність діяльності промислового підприємства у змінних умовах конкурентної боротьби насамперед залежить від його здатності до нарощування і активного використання його організаційних, технічних, маркетингових та інших інноваційних можливостей, які складають інноваційний потенціал».

Інноваційний потенціал будемо розглядати як інтегровану характеристику, що відбиває здатність суб'єкта господарювання до створення, запровадження та комерціалізації інновацій (визначення автора). В економічних системах розглядають інноваційний потенціал на макро-, мезо-та мікрорівні (національна економіка, міжгалузеві організації, регіон, підприємство). У роботі [2] дається таке визначення інноваційного потенціалу: це система ресурсного забезпечення функціонування макросистеми на рівні, відповідному світовому або вище від нього. Система інноваційного потенціалу умовно складається з чотирьох взаємопов'язаних сегментів (рис. 1).

Рис. 1. Структура інноваційного потенціалу (удосконалено на підставі [2])

1. Науково-технологічний потенціал, що забезпечує наявність нововведень, призначених для продуктивного використання у макросистемі.
2. Науково-освітній потенціал, що характеризує можливості макросистеми у створенні та використанні науково-технологічних нововведень.

3. Інвестиційний потенціал, що характеризує можливості макросистеми до введення у практику продуктивного використання науково-технологічних нововведень та їх дифузії по всій макросистемі.

4. До потенціалу споживчого сектора належать всі фізичні та юридичні особи, які є як споживачами пропонованих до використання нововведень, так і ініціаторами подальшої діяльності інших сегментів через формування нових потреб.

Центральне місце в інноваційному займає науково-технологічний потенціал, який охоплює всі чотири перераховані елементи. Для виконання завдань нашого дослідження необхідно здійснити структуризацію компонентів інноваційного потенціалу. Вважаємо, що найбільш доцільним є інституціональний підхід до декомпозиції інноваційного потенціалу. На рис. 2. представлена відповідна обраному нами підходу декомпозиція інноваційного потенціалу. Даний підхід дозволяє ідентифікувати внесок кожного суб'єкта у формування спільного інноваційного потенціалу економічної системи. Інноваційний потенціал (національної економіки, регіону, галузі, групи підприємств, підприємства) у даному дослідженні розглядається як сукупність ресурсів, умов, технологічної здатності господарюючих суб'єктів здійснювати і відтворювати нововведення; як набір нововведень, нововведень, підтверджених патентами, ліцензіями та іншими документами, що підтверджують право інтелектуальної власності на нововведення.

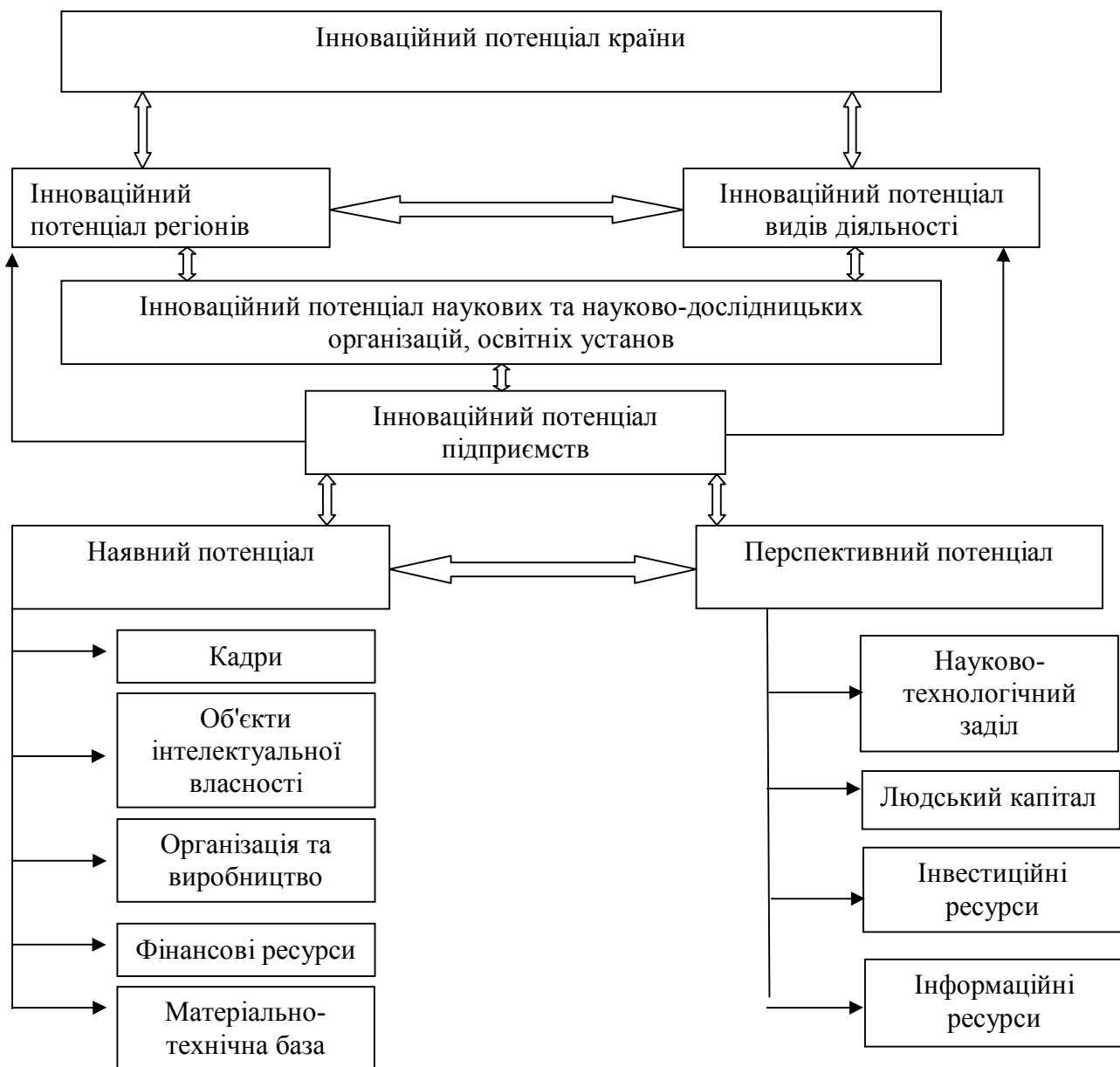

Рис. 2. Структура інноваційного потенціалу (інституціональний підхід до декомпозиції) (розробка автора)

Інноваційний потенціал, з точки зору окремих дослідників, включає в себе ті галузі економічного, науково-технологічного, виробничого та інших видів потенціалів, які пов'язані з інноваціями, у зв'язку з чим виступає як узагальнюючий результат інноваційно-інвестиційного розвитку господарських суб'єктів. За критерієм використання доцільно розрізняти абсолютний (сукупність наявних у розпорядженні ресурсів) і відносний (використання цих ресурсів в різних організаційних формах в умовах інституціональних обмежень) інноваційний потенціали [10]. Останній здатний забезпечити реалізацію накопичувальної, інформаційної та координуючої функцій розвитку. Компоненти інноваційного потенціалу представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. Компоненти інноваційного потенціалу [1]

Показник	Розрахункова модель
Фінансова складова	
Частка внутрішніх витрат на НДДКР і придбання технологій у бюджеті (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{НДДКР}} = \frac{Z_{\text{нодкр}} + Z_{\text{техн.}}}{B_{\text{внтр.}}}$
Наукоємність продукції, що випускається, (країни, регіону, підприємства)	$H_{\text{прод.}} = \frac{Z_{\text{нодкр}}}{V_{\text{вир.}}}$
Частка витрат на придбання нематеріальних активів у бюджеті (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{нодкр}} = \frac{Z_{\text{НМА}}}{B_{\text{внтр.}}}$
Частка витрат на освіту у бюджеті (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{НДДКР}} = \frac{Z_{\text{НМА}}}{B_{\text{внтр.}}}$
Кадрова складова	
Частка зайнятих НДДКР у загальній чисельності зайнятих (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{зайнят.НДДКР}} = \frac{Ч_{\text{НДДКР}}}{ЧЗ}$
Частка фахівців з вищою професійною освітою у загальній чисельності зайнятих (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{зайнят.В.О.}} = \frac{Ч_{\text{ВПО}}}{Ч_{\text{НДДКР}}}$
Матеріально-технічна складова	
Частка основних фондів, зайнятих НДДКР у загальній структурі ОВФ (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{зайнят.НДДКР}} = \frac{Ч_{\text{НДДКР}}}{ЧЗ}$
Коефіцієнт оновлення ОВФ (країни, регіону, підприємства)	$K_{\text{ОВФонов}} = \frac{\text{ОВФ}_{\text{вводу}}}{\text{ОВФ}}$
Ринкова складова	
Частка інноваційної продукції у загальному обсязі продукції (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{іннов.прод.}} = \frac{V_{\text{іннов.}}}{V_{\text{вироб.}}}$
Інформаційна складова	
Частка витрат на інформаційне забезпечення інноваційної діяльності (країни, регіону, підприємства)	$D_{\text{інформ.}} = \frac{Z_{\text{інформ.}}}{Z_{\text{нодкр}}}$

На даний момент, за оцінками аналітиків, основними проблемами, що перешкоджають реалізації інноваційного потенціалу реального сектора України, є: недостатня концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках; деградація і декваліфікація кадрового складу; відсутність інститутів підтримки та реалізації великих проектів; відсутність мотивації інноваційної діяльності підприємств.

Незадовільний стан перспектив стратегічного розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності відображають також показники, які наведені у таблиці 2.

Таблиця 2. Показники інноваційно-інвестиційного процесу на вітчизняних промислових підприємствах [11]

Показник	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Індекс в основний капітал у промисловості, %	94,7	67,6	90,5	130,9
Індекс в основний капітал у машинобудуванні, %	94,1	52,0	112,0	120,1
Індекс продукції машинобудування, %	100,3	55,1	136,1	117,2
Індекс виробництва верстатів, %	89,3	53,1	105,4	111,3
Випуск верстатів, шт	307	97	76	103
Освоєно виробництво інноваційної продукції у промисловості, од. у т.ч. нової техніки, од.	2446 758	2685 641	2408 663	3238 897
Доля інноваційно активних підприємств у промисловості, %	21,2	21,1	22,2	24,5
Доля власних коштів промислових підприємств у фінансуванні інноваційної діяльності, %	60,6	65,0	59,4	52,9
Витрати на внутрішні науково-дослідні роботи у загальному обсязі інноваційних витрат у промисловості, %	2,4	2,7	2,2	1,7
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	4,9	1,8	3,6	4,8

Дані таблиці 2 свідчать про те, що інноваційна (тобто ризикова) діяльність підприємств фінансується за рахунок коштів підприємств, рост обсягів промислової (машинобудування у т.ч.) відбувається переважно за рахунок цінового фактору, ріст інвестицій у основний капітал залишається незадовільним і, як слідство, відбувається зниження рентабельності виробничої діяльності.

Реалізація українських технологічних заділів і переваг припускає розвиток авіакосмічної промисловості (морський старт для космічних апаратів, крупнотонажні пасажирські літаки, літальні апарати на сонячних батареях та ін.); ядерної енергетики (реактори на швидких нейтронах) і т.п.

У 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1679 підприємства, або 16,2% від загальної кількості обстежених промислових підприємств, проти 1411 і 12,8% у 2009 р. [11]. З огляду на види економічної діяльності частка інноваційно-активних підприємств добувної промисловості становила 8,6%, переробної – 17,1%, з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 13,2%. Значно більшою за середню в Україні була частка інноваційно-активних підприємств серед підприємств із виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (34,9%), машинобудування (24,5%), хімічної та нафтохімічної промисловості (21,0%), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (15,2%) і серед підприємств із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (16,1%).

На технологічні інновації у 2012 р. 1327 підприємств витратили 14333,9 млн грн. Із загального обсягу витрат найбільше коштів витрачено на придбання машин, обладнання та програмне забезпечення – 10489,1 млн грн. На проведення внутрішніх науково-дослідних розробок – 833,3 млн грн., зовнішніх – 246,6 млн грн, придбання інших зовнішніх знань – 324,7 млн грн; загалом на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій, – 2440,3 млн грн. (табл. 3).

Понад 70% інноваційно-активних підприємств здійснювали нововведення за рахунок власних коштів, обсяг яких склав 7585,5 млн грн. (52,9%) [11].

За оцінками вчених Інституту економіки та прогнозування НАНУ, у процесі реалізації інноваційного потенціалу української економіки можливі два сценарії.

1. Сценарій стабільного розвитку:

- забезпечення при мінімальних ризиках потреб бізнесів, що розвиваються, енергосировинного сектора і оборони;
- активізація робіт з обмеженого кола технологій, затребуваних паливно-енергетичним комплексом та Міністерством оборони;
- створення інноваційної системи, націленої на імпорт технологій. та їх адаптацію.

2. Сценарій зберігаючого лідерства:

Таблиця 3. Динаміка основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств України

Роки	Кількість підприємств, що впроваджували інновації		Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, до загальної кількості пром. підприємств		Кількість освоєних нових видів продукції		Кількість управлених нових видів технологічних процесів		З них маловідходних ресурсоощадних	
	од.	% до 1994 р.	%	до 1994 р.	найменше	% до 1991 р.	од.	% до 1991 р.	од.	% до 1991 р.
1991	-	-	-	-	13790	100	7303	100	1825	100
1992	-	-	-	-	16408	118,9	6495	88,8	1651	90,5
1993	-	-	-	-	15395	111,6	5085	69,6	1120	61,4
1994	2181	100,0	26,0	100,0	13163	95,4	3539	48,4	990	54,2
1995	2002	91,8	22,9	88,0	11472	83,2	2936	40,2	1044	57,2
1996	1729	79,3	19,3	74,2	9822	71,2	2138	29,3	688	37,7
1997	1655	75,9	17,0	65,4	10379	75,3	1905	26,1	600	32,9
1998	1503	68,9	15,1	58,0	10796	78,3	1348	18,5	467	25,6
1999	1376	63,1	13,5	51,9	12645	91,7	1203	16,5	423	23,2
2000	1491	68,4	14,8	56,9	15323	111,1	1403	19,2	430	23,6
2001	1503	68,9	14,3	55,0	19484	141,3	1421	19,4	469	25,7
2002	1506	69,1	14,6	56,1	22847	165,7	1142	15,6	430	23,6
2003	1120	51,4	11,5	44,2	7416	53,8	1482	20,3	606	33,2
2004	958	43,9	10,0	38,5	3977	28,8	1727	23,6	645	35,3
2005	810	37,1	8,2	31,5	3152	22,8	1808	24,7	610	37,8
2006	999	45,8	10,0	38,5	2408	17,5	1145	15,7	424	23,2
2007	1186	54,4	11,5	44,2	2526	18,3	1419	19,4	634	34,2
2008	1160	53,2	10,8	41,5	2446	17,7	1647	22,6	680	37,3
2009	1180	-	12,8	-	2685	-	1893	-	753	-
2010	1217	-	13,8	-	2408	-	2043	-	479	-
2011	1324	-	16,2	-	3238	-	2510	-	753	-

- створення сильної національної інноваційної системи; активне формування нових ринків високотехнологічних продуктів і послуг;
- здійснення проривних проектів, що забезпечують реалізацію технологічних заділів і створення нових ринків;
- запуск міжнародних проектів, інтегрованих українськими організаціями;
- створення інститутів НІС, що забезпечують роботу українського сектора високих технологій відповідно до потреб бізнесу.

При реалізації будь-якого сценарію необхідно враховувати стан підґрунтя, на якому відбувається інноваційна (ризикова) діяльність промислових підприємств.

Сьогодні майже третина коштів, які отримує НАНУ, яка сьогодні є основною складовою НІС, яка співпрацює з реальним сектором, спрямовується на фінансування наукових проектів. Вони обираються на конкурсних засадах і реалізуються у рамках цільових програм досліджень. Цільові програми визначаються з урахуванням світових тенденцій у науці. Вони є найбільш актуальними на сьогодні. НАНУ використовує систему цільових програм фундаментальних досліджень, за якою спочатку визначається обсяг фінансування програми, а потім проекти, що отримують кошти.

Цільові програми мають відповідати пріоритетним напрямам наукової діяльності НАНУ та бути узгодженими з відповідними установами промисловості. Що стосується фундаментальних досліджень, то вона має повну свободу у виборі тематики. Ці напрями були затверджені Верховною Радою, але термін дії документа сплив і парламент його не продовжив.

За результатами дослідження журналу R&D Magazine, отримані від близько сотні експертів з різних країн, нанотехнології є наразі одним з найважливіших напрямів розробок з точки зору розвитку Землі (табл. 4). Не менш вагомими фахівці назвали дослідження у галузі приладобудування і комп'ютерного моделювання процесів. Така сама корисна для майбутнього людства і альтернативна енергетика (сонячні джерела енергії, паливні елементи, відновлювальні джерела).

Таблиця 4. Найбільш корисні технології майбутнього для реального сектора економіки
[10]

Галузь	Доля, %
Приладобудування	38
Нанотехнології	30
Стимулятори і моделювання процесів	29
«Розумні» матеріали	27
Автоматизація і робототехніка	25
Біотехнології	25
Екологічне виробництво	22
Бездротові комунікації	22
Сонячна енергія	18
Паливні елементи	15
Відновлювальні джерела енергії	14
Оптичні технології	14
Штучний інтелект	13
Телекомунікації	13
Мобільні обчислення	13
Розподільні сенсорні системи	10
Швидке біотестування	10
Органічна електроніка	11
Нанобіотехнології	11

Джерело: опитування R&D Magazine [Електронний ресурс].

Колись цільові гроші держава виділяла і на інноваційні проекти, роботи з яких завершуються новою продукцією. Вони переважно реалізуються у рамках технопарків. Але сьогодні академія змушена фінансувати ці проекти у межах коштів, що отримує на свої потреби, тому обсяги інвестицій у ноу-хау невеликі. У 2012 р. на інноваційні проекти було направлено 25-30 млн грн (табл. 5).

Сьогодні в Україні працюють вісім технопарків, які реалізували або здійснюють 120 інноваційних проектів для реального сектора економіки. Ставлення до них подекуди було діаметрально протилежним: одні вважали технопарки єдиним механізмом інноваційних процесів у державі, інші стверджували, що такі проекти – це лише прикриття для фінансових оборудок у 2010 р. Їх позбавили більшості пільг, але сьогодні вони, схоже, мають приводи для оптимізму.

Таблиця 5. Діяльність технопарків в Україні

Показник	2000-2004 рр.	2010-2013 рр.
Прийняття проектів технопарку	108	12
Реалізація продукції, млн грн	3866	8711
Обсяги імпорту, млн грн	891	660
Нараховано податків і мит, млн грн	637	776
Податкові пільги	386	103
Бюджетний баланс, млн грн	-135,5	570
Створено нових робочих місць, од.	2375	1178
Обсяг інвестицій, млн грн	449,5	76
Обсяг кредитів, млн грн	118	2244
Бюджетне фінансування, млн грн	0	51

Джерело: сайт МОНМС України [Електронний ресурс].

Основний камінь спотикання – державна підтримка технопарків. У світовій практиці справедливо вважається, що інноваційні проекти пов'язані з підвищеним ризиком, але разом з тим вони є найпотужнішими двигунами економіки. Крім того, інновації потребують значних фінансових витрат. Тому інноватори користуються підтримкою держави. Експерти навіть підрахували, що відомо близько 300 видів стимулювання інноваційної діяльності. Це можуть бути як прямі форми підтримки, скажімо, державні кредити, так і непрямі, приміром, податкові та митні пільги.

Українські технопарки від самого початку також отримали низку пільг. Зокрема, їх звільнили від податку на прибуток, ПДВ з продажу в Україні, ввізного мита, а також ПДВ з імпорту товарів. Завдяки такому сприятливому режиму з 2000 по 2004 рр. технопарки зареєстрували понад 100 проектів, за якими у визначений термін реалізували продукції більш ніж на 3,8 млрд грн.

Цей період можна було б назвати «золотим віком» технопарків. Хоча тоді також вистачало перешкод. Як показовий приклад варто згадати один із численних проектів Технопарку інституту електрозварювання (ІЕЗ) ім.С.О.Патона – високочастотне зварювання м'яких живих тканин людини. За цією методикою сьогодні успішно прооперовано кілька десятків тисяч людей. Американські фахівці назвали проект «проривом у ХХІ століття». Глазьев відніс проект до VI технологічної хвилі. Іншими словами, це означає, що розробка випереджає свій час, оскільки сьогодні людство проходить через V технологічну хвилю. Тим не менше проект не вдалося зареєструвати у рамках технопарку, аж поки його автори не отримали Державну премію України.

Проте 2005 р. умови для технопарків різко змінилися. За ініціативи Мінфіну України їх позбавили більшості пільг. Після тривалих дебатів у 2006 р. преференції поновили лише частково, при цьому не всі вони виконуються. Логічно, що технопарки втратили будь-який інтерес до нових розробок: у 2005-2006 рр. не було зареєстровано жодного проекту, а за три наступні роки – лише 12 (у 2000-2004 рр. їх було 108). Майже всі показники роботи технопарків за результатами другого періоду суттєво знизились (табл.1.6). Тому сьогодні їх учасники й прихильники здійснюють чергову спробу повернути пільги, подавши відповідний законопроект до Верховної Ради.

Технопарки сьогодні єдині, хто дійсно працює в інноваційній галузі, до того ж, інноваційність їх проектів оцінює спеціальна експертна комісія. Представники технопарків наводять статистику, яка свідчить на їх користь. Так, відрахування до бюджету за 10 років становили 924 млн грн, тоді як податкові пільги – лише 489 млн грн. Протягом десяти років на одну гривню державної підтримки українські технопарки випускали продукції на більш ніж 25 грн. Для порівняння, в Китаї вважають нормою таке співвідношення на рівні 1:6, а в Росії воно становить 1:10.

Перехід до інноваційно-інвестиційного типу економічного розвитку України можливий лише на базі реалізації конкурентних переваг в області високих технологій, транспорту, енергетики, аграрного потенціалу, модернізації та створення високотехнологічних виробництв, результатом яких є продукція зі значною доданою вартістю, отриманою за рахунок застосування досягнення науки, передових технологій і техніки (точка зору дисертанта). Реалізація моделі інноваційно-інвестиційного розвитку передбачає концентрацію ресурсів у ведучих секторах економіки країни, на пріоритетних інноваційних та інвестиційних проектах, на обмеженій кількості ключових промислових технологій, за якими Україна вже займає передові позиції або має реальні перспективи їх досягнення. Необхідно збільшити стратегічну присутність України на високотехнологічних ринках, отримавши значні додаткові ресурси на виконання завдань держави у галузі національної безпеки і соціально-економічного розвитку країни.

Відзначимо, що у всьому світі саме промисловість (при зростаючій значимості сфери послуг значення промисловості не знижується) є одним з ініціаторів, замовників та споживачів інновацій. Перш за все це стосується машинобудування, де найбільш дієвою мотивацією є конкуренція, що різко зросла за останні роки. За цих умов для збереження своєї частки на ринку підприємствам необхідно розв'язувати ряд проблем (підвищення якості, розширення продуктового ряду, вихід на ринок зі складною продукцією з новими споживчими властивостями і т.д.), що неможливо без здійснення інновацій. Іншим стимулом для підвищення інноваційної активності є підвищення ролі держави у сфері встановлення екологічних та енергозберігаючих стандартів.

Як відзначають експерти, у даний час у промислово розвинених країнах вже немає машинобудівних підприємств у традиційному сенсі. Тепер це розподілені світом центри досліджень та інжинірингу, а також багаторівнева мережа підприємств-партнерів (які належать або не належать головній компанії). Підприємства, що здійснюють постачання компонентів, зазвичай вузько спеціалізовані, але мають величезні обсяги випуску.

Підприємства українського машинобудування можуть здійснювати виробництво високотехнологічної продукції тільки для порівняно вузьких сегментів ринку. Тому частка України у світовому експорті машин, устаткування і транспортних засобів, а також іншої наукоємної цивільної продукції досить мала порівняно з її науково-технічним, кадровим, освітнім потенціалом.

Прикладів налагодження випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняних машинобудівників мало. Але вони є. Так, концерн «Крюківський вагонобудівний завод» освоїв випуск сучасних пасажирських вагонів, з яких укомплектовано швидкісні експреси «Харків-Київ» і «Дніпропетровськ-Київ». Холдингова компанія «Луганськтепловоз» продовжує виготовляти сучасні вагони дизель-потягів. Позитивно, що частка комплектуючих закордонного виробництва становить менш ніж 25% від загальної вартості вагонів, а для робіт зі створення дизель- та електропотягів приміського сполучення залучено майже 50 вітчизняних організацій та підприємств. Дніпропетровським НВО електровозобудування розроблено та освоєно виробництво магістральних вантажопасажирських електровозів постійного струму, проходить іспити універсальний електровоз змінного струму. Ця продукція відповідає міжнародним стандартам ISO-9000.

На краще змінюється ситуація з виробництва продукції основної номенклатури важкого машинобудування, зокрема доменного, сталеплавильного і прокатного обладнання, гірничих і прохідницьких комбайнів, насосів, компресорів.

ВАТ «Сумське НВО ім. Фрунзе» – одне з найбільших у галузі. Впродовж останніх років тут проведена значна реконструкція діючого виробництва, введені нові виробничі потужності. Підприємство оснащує вітчизняну нафтогазову промисловість сучасним високоефективним обладнанням, здійснює постачання окремих комплексних виробництв з використанням повного циклу пошукових, геологорозвідувальних, проектних, монтажних та пусконаладжувальних робіт «під ключ», розробляє для АПК автоматизовані зернохосвища, міні-заводи для потреб харчової промисловості тощо. Обсяги експорту становлять 75%.

Згідно з Державною програмою розвитку промисловості на 2003-2011 рр. метою реформування системи управління промисловістю було передусім удосконалення механізмів ринкової самоорганізації та створення повнофункціональної ієрархічної системи, спроможної забезпечувати ефективне державне регулювання її розвитку на всіх етапах інноваційно-інвестиційного циклу в умовах ринкових відносин. Перехід на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку забезпечується інституційними перетвореннями промислового комплексу. Відповідно до основних напрямів таких перетворень у машинобудуванні передбачається сконцентрувати зусилля

на розвиткові виробництва авіаційної та ракетно-космічної техніки, приладобудування, суднобудування, автомобілебудування, виробництва новітнього рухомого складу та іншого обладнання для залізничного транспорту, міських автобусів великої та особливо великої місткості, дорожньо-будівельної техніки, комунального машинобудування, енергетичних агрегатів – паливних елементів та техніки на їх основі, верстатно-інструментального, енергетичного і сільськогосподарського машинобудування, окремих виробництв електронної техніки та засобів зв'язку, освоєнні новітніх технологій і виробництва озброєння та військової техніки, техніки і технології для агропромислового комплексу. Виконання цих завдань здійснюється через систему галузевих програм розвитку, оптимізацію яких передбачено заходами програми.

Остання передбачає також підтримку галузевих пріоритетів за етапами реалізації відповідно до засад Концепції державної промислової політики, в якій мають місце конкретні стратегічні напрями розвитку промислового комплексу країни. Пріоритетними напрямками розвитку машинобудування визначено такі:

- створення систем, машин і обладнання нового покоління для агропромислового комплексу, енергетики, транспорту і житлово-комунального господарства;
- створення конкурентоспроможної елементної бази та комплектуючих виробів для приладобудування, засобів зв'язку і телекомунікацій, різке збільшення обсягів виробництва складної побутової техніки;
- збільшення обсягів випуску інноваційного обладнання для енергетичної, легкої, харчопереробної та медико-біологічної галузей;
- збільшення обсягів виробництва експортної та імпортозамінної продукції;
- виробництво для державного замовлення та експорту зброї та військової техніки.

Але при цьому треба забезпечувати інвестиційну підтримку цих заходів. Протягом останніх двадцяти років досить нестабільними були обсяги інвестування вітчизняного машинобудування – основної галузі, яка традиційно характеризується найбільшими обсягами впровадження та випуску інновацій.

Рівень інвестиційної активності у машинобудуванні знижується у 2005 р. (індекс інвестицій досяг значення 86,2 %) та у 2008 р. (індекс інвестицій досяг значення 94,1 %), натомість стрімко збільшувався у 2003, 2010 та 2012 рр. Зазначене свідчить про нестабільність інвестиційного забезпечення машинобудування, відсутність стійких мотивацій інвесторів до здійснення вкладень у модернізаційні проекти.

Висновки. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу є важливою проблемою, що має як теоретичне, так і практичне значення, вирішення якої доцільно здійснювати з урахуванням ресурсної парадигми, яка передбачає необхідність оцінювання всіх видів економічних ресурсів: фінансових, матеріальних, людських, інформаційних (включаючи іміджеві), з розподілом їхнього впливу на внутрішнє і зовнішнє середовища, що вимагає виділення таких видів ефективності, як внутрішня і зовнішня. Таким чином, серйозні зусилля держави щодо створення стимулів до інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості поки не приводять до позитивних результатів. Однією з найважливіших причин цього є відсутність комплексності у питаннях інноваційно-інвестиційної політики. Зокрема, у стратегічних документах державного рівня, що визначають засади інноваційно-інвестиційного розвитку не акцентовано увагу питанням щодо активізації інноваційного підприємництва та його фінансового забезпечення.

1. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / Ілляшенко С. М. — Суми : ВТД "Університетська книга", 2003. — 504 с.
2. Стратегічне управління інноваційною діяльністю як основа економічної безпеки національної економіки : монографія / [М.В. Гаман, О.І. Дачій, М.Х. Корецький та ін.]. — Донецьк : ТОВ «Юго-Восток», 2008. — 281 с.
3. Поддєрьогін А. М. Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України / А. М. Поддєрьогін, А. В. Корнилюк // Фінанси України. — 2009. — № 11. — С. 95.
4. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток промисловості України : тенденції та закономірності / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — №3. — С. 82-97.
5. Інноваційний розвиток економіки та напрями його прискорення / [за ред. В. П. Александрової]. —К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2002. — 236 с.
6. Левицька І. В. Проблеми інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах харчової промисловості / І. В. Левицька // Економіка харчової промисловості. — 2010. — №3. — С. 14-17.
7. Борщ Л. М. Інновації і інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку / Л. М. Борщ // Економіка ринкових відносин. — 2008. — № 22. — С. 44 – 52.
8. Бондаренко О. Сучасні напрями відтворення основних засобів/ О. Бондаренко// Економіка: проблеми теорії та практики. — 2005, вип. 15. — С. 120-127.

9. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: моногр. / Н. Чухрай. – Л.: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2002. – 316 с.
10. Городецька Т. Б. Організаційні напрями збалансованого розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності на промисловому виробництві: монографія / Т. Б. Городецька. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2013. – 94 с.
11. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К.: ТОВ «Август Трейд». – 2012. – 599 с.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2014.